

Vigoda E. 2002. From Responsiveness to Collaboration: Governance, Citizens, and the Next Generation of Public Administration. -Public Administration Review, № 5.

Fountain J. 2001. Building the Virtual State. Information Technology and Institutional Change. Washington.,

ПОЛИТОЛОГИ III
Эрдэм шинжилгээний бичиг¹ ... (...): 79-84 дэх тал

МОНГОЛ ДАХЬ ОРЧИН ҮЕИЙН УЛС ТӨРИЙН ШИНЖЛЭХ УХААНЫ СУРГАЛТ СУДАЛГААНЫ ЗАРИМ АСУУДАЛД

Ц.Ганболд

доктор, тэргүүлэх профессор
МУИС, НШУС, Улс төр судлалын тэнхмийн эрхлэгч

Монгол дахь улс төрийн шинжлэх ухааны үүсэл хөгжлийн тухай яриа мэдээж хэрэг нэлээд эртнээс эхлэх ёстой байх. Наад зах нь монголд төр улс үүссэн тэр цагаас бусад улс оронд улс төрийн шинжлэх ухаан үүсч хөгжсөн ерөнхий хандлага үе шаттай ойролцоо утгаар авч үзэж болох талтай. Тухайлбал, тэнгэрээс ивээлт төрийн тухай сургаал, шашин домгийн шинжтэй номлол монголын улс төрийн сэтгэлгээний түүхэнд тов тодорхой ул мөрөө үлдээсэн байдаг. Энэ мэт сургаал номлол, судалгаа шинжилгээ, сургууль дэг монголын төрт ёсны түүхийн турш өөрийн өвөрмөц өв уламжлалаа үлдээсэн байгаа.

Бид энэхүү өгүүлэлдээ 1990 оноос хойш монголд улс төрийн шинжлэх ухаан хэрхэн хөгжиж ирсэн, түүнийг их дээд сургуулиудад хэрхэн зааж байгаа талаар товч өгүүлэх болно. Тухайн улс оронд улс төрийн шинжлэх ухаан хэрхэн хөгжиж байгааг улс төр судлаачид янз бүрийн аспектаар авч үзсэн байх юм. Жишээлбэл: ОХУ дахь орчин үеийн улс төрийн шинжлэх ухааны хөгжлийн тухай тэдний өөрсдийнх нь нэр хүнд бүхий судлаачид ярихдаа ОХУ-ын үндэсний эрдэмтэд олон улсын улс төрийн шинжлэх ухааны дэлхийн

конгресст оролцсон 1955 оноос Оросын улс төрийн шинжлэх ухааны хөгжлийн шинэ үе-орчин үе эхэлсэн гэж үзсэн байна. Энэ тухай Полис сэтгүүлийн 2006 оны № 1-ээс үзэж болно. Украин, Армен, Белорусс зэрэг пост коммунист орнуудад орчин үеийн улс төрийн шинжлэх ухааны хөгжлийн тухай ярихдаа эрх зүйн орчин, институцийн хөгжил, боловсон хүчний шинэчлэл, агуулгын өөрчлөлт, гадаад харилцааны хөгжил, судалгаа шинжилгээний ажлын цар хүрээ гэх мэт чиглэлүүдээр авч үзсэн байх юм. Азийн орнуудад өөрийнхөө орон дахь улс төрийн шинжлэх ухааны хөгжлийн тухай өгүүлэхдээ улс улсдаа өөр өөр аспектаар авч үзсэн байх юм. Тухайлбал: Political science in Asia №1, 2005 он сэтгүүлд:

- Японд түлхүүр асуудлууд, тэргүүлэх судлаачдыг танилцуулах байдлаар
- Өмнөд Солонгост судлаачдын тодорхойлолт, судалгааны арга, сэдэв
- Филиппинд улс төрийн шинжлэх ухааны түүх, нийгэмлэг, улс төр судлаачид
- Тайландад түүхчилж үзэхийн зэрэгцээ улс төрийн шинжлэх ухааны нийгэмлэгийн хөгжил
- Хятадад хэрэгжүүлж байгаа төслүүдээр
- Малайзад Улс төрийн судалгаа ба угсаатан судлалын асуудлаар
- Гонконг улс төрийн шинжлэх ухааны үүсэл, одоогийн байдал, судалгааны Ази дахь хандлага гэсэн чиглэлүүдээр авч үзжээ.

Миний хувьд ОХУ болон бусад посткоммунист орнуудад хэрэглэсэн арга зүйг үндэс болголоо. Монгол дахь орчин үеийн улс төрийн шинжлэх ухааны хөгжлийн тухай ярихын тулд юуны өмнө улс төр эрх зүйн орчны тухай товч дурьдах хэрэгтэй. 1980-аад оны сүүл үеэс монголд өөрчлөлт шинэчлэлийн уур амьсгал бий болж улс төр эрх зүйн шинэ орчин бүрэлдэж эхэлсэн. Үүний нэг илрэл нь их дээд сургуулийн зарим багш нар МАХН-ын түүхээр улсын шалгалт авдгийг болиулж, түүний оронд философи, шинжлэх ухааны коммунизмын онол, БНМАУ-ын түүхийн хичээлээр улсын шалгалт авдаг болох тухай санал дэвшүүлж, зарим сургуулийн оюутнууд МАХН-ын түүх, ЗХУКН-ын түүх зэрэг хичээлүүдийг сургалтын төлөвлөгөөнөөс хасах тухай санал гаргаж байсан байна. Эдгээр нөхцөл байдлыг харгалзан үзэж, 1990-1991 оны хичээлийн жилээс МАХН-ын түүх, ЗХУКН-ын түүх, Улс төрийн эдийн засгийн ухаан, шинжлэх ухааны коммунизмын онол зэрэг хичээлийг их дээд сургуулийн хөтөлбөрөөс хасаж эхэлжээ. 1990-1991 оны хичээлийн жилд зарим их дээд сургуулиудад дээрх хичээлүүдийг орохыг зогсоож, шинэ хичээлүүд орох бэлтгэл ажлууд хийгджээ. Ингээд их дээд сургуулийн зарим багш нарыг Польш, ЗХУ-д явуулж мэргэжил дээшлүүлж, МУИС-ийн шинжлэх ухааны коммунизмын онолын тэнхимийн суурин дээр Улс төр судлалын тэнхимийг байгуулах бэлтгэл ажил 1990 онд хийгдэж, тус тэнхимийн багш нар бусад их дээд сургуулийн шинжлэх ухааны коммунизмын онол, ЗХУКН-ын түүхийн багш нар бүтэн нэг хичээлийн жил улс төр судлалын хичээлийн төлөвлөгөө, лекцийг боловсруулж, сургалт семинар хэлэлцүүлэг зохион байгуулжээ. 1992 онд одоогийн Удирдлагын Академийн төрийн удирдлагын тэнхимд богино хугацааны курс зохион байгуулагдаж, түүнд их дээд сургуульд улс төр судлал заах багш нар хамрагджээ. 1991-1992 оны хичээлийн жилд шинжлэх ухааны коммунизмын онолын оронд Улс төр судлал, УТЭЗУ-ны оронд эдийн засгийн онол, марксист-ленинист философийн оронд гүн ухаан, МАХН-ын түүхийн оронд монголын түүх зэрэг хичээлүүдийг заах нь зүйтэй гэж тухайн үеийн БШУЯ-ны сайдын шийдвэр гарсан байна. Ингээд 1991 онд МУИС-ийн захирлын тушаалаар хуучин ШУКО-ын тэнхимийн суурин дээр улс төр судлалын тэнхим байгуулагдаж, тэнхимийн эрхлэгчээр НУФ-ын декан дэд доктор Ш.Содном хавсран ажиллахаар томилогджээ. Улс төр судлалын тэнхимд 7 багш ажиллаж байсан ба тухайн үед Политехникийн дээд сургууль,

УБДС, АУДС, ЦДС, ХААДС зэрэг төрийн өмчийн томоохон их дээд сургууль зарим техникумын улс төр судлалын багш нар МУИС-ийн улс төр судлалын тэнхимд төвлөрч мэргэжлийн сургалт эрдэм шижилгээний болон заах аргын семинарууд явуулж тус тэнхим улсын хэмжээний сургалт эрдэм шинжилгээний гол төв болж байсан. 1992 онд улс төр судлал, социологи, угсаатан судлалын чиглэлээр судалгаа шинжилгээ хийх зорилгоор нийгмийн судалгааны төвийг байгуулж, төвийн эрхлэгчээр дэд доктор Л.Бат-Очирыг томилж, дараа нь дэд доктор Х.Нямбуу төвийн эрхлэгчээр ажиллаж байгаад хожим угсаатны зүйн тэнхим болон өөрчлөгджээ. 2003 онд МУИС-ийн НШУС-ийн сургуулийн дэргэд нийгмийн судалгааны хүрээлэн, 2004 онд монголын улс төр судлаачдын холбоо, 2005 онд монголын улс төрийн шинжлэх ухааны холбоо, 2006 онд МУИС-д орчин үеийн улс төрийн судалгааны төв байгуулагдлаа.

Улс төрийн шинжлэх ухааныг их дээд сургуулиудад заах эрдэм шинжилгээний ажил эрхлэхээс гадна шинжлэх ухааны академийн Философи социологийн эрхийн хүрээлэн, Улс төрийн боловсролын академи, Төрийн Удирдлагын Академи, УИХ-ын дэргэдэх судалгааны төв, Улс төрийн намуудын дэргэдэх судалгааны байгууллагууд, Монголын залуучуудын холбооны дэргэдэх Полис төв, Зориг сан, Альтернатив төв, Сант Марал сан, Зотол, Социологийн Академи, Сонгогчдын боловсрол төв, Солбицол төв, Зөгий, Жинлүүр, Монголын Лектор төв зэрэг төрийн болон төрийн бус байгууллагууд улс төрийн шинжлэх ухааны тодорхой чиглэлүүдээр судалгаа шинжилгээний ажлууд хийж ирсэн нь энэ салбарын институционал бүтцийн бүрдэл хэсэг болон төлөвшиж байна. Энэхүү бүтцийн хөгжилд Соросын сан, АНУ-ын Бүгд найрамдахчуудын олон улсын хүрээлэн, Азийн сан, Конрод-Адэнаурын сан зэрэг гадаад орнуудын болон олон улсын байгууллагуудын дэмжлэг, туслалцаа хамтын ажиллагаа чухал нөлөө үзүүлснийг онцлон тэмдэглэж байна.

1993 онд МУИС-д улс төр судлалын салбар байгуулагдсан нь улс төрийн шинжлэх ухааны мэргэжлийн боловсон хүчнийг эх орондоо бэлтгэх анхны том алхам болсон юм. 1996 онд анхны магистр төгсөж, 2003 онд МУИС-ийн багш Д.Бадамдаш, Д.Мөнх-Очир нар АНУ-д мастерын зэрэг хамгаалсан. 1997 онд улс төрийн шинжлэх ухааны бакалаврын дипломтой анхны 15 оюутан төгссөн. Мөн энэ онд /1997/ улс төр судлалын оройн анги, 1998 онд эчнээ анги нээгдэж, 1999 онд анхны докторын шатны сургалт эхэлж, мөн 1999 онд УБИС дээр философи-улс төр судлалын анги 2000 онд Шинжээч-21 дээд сургуульд социологич-улс төр судлаачийн анги, 2003 онд Ховд их сургуульд улс төр судлаачийн анги нээгджээ. Мөн Соёмбо, Чингис хаан, Их засаг зэрэг сургуулиудад ижил төрлийн мэргэжилтэн бэлтгэж байна.

1994 онд Москвагийн Улсын Их Сургуульд А.Юндэндорж улс төрийн шинжлэх ухааны докторын зэрэг хамгаалж /гадаадад/, 1998 онд УБИС-ийн тэнхмийн эрхлэгч Л.Пүрэвдорж улс төрийн шинжлэх ухааны анхны докторын зэрэг /дотоодод/ хамгаалжээ. 1997-1998 оны хичээлийн жилээс улс төрийн шинжлэх ухаанаар докторын зэрэг хамгаалуулах зөвлөлийг ШУА-ийн Философи социологийн эрхийн хүрээлэнд түшиглүүлэн философи, социологи, улс төр судлалаар докторын зэрэг хамгаалуулах зөвлөл байгуулагдсан. Энэ зөвлөл дээр Л.Пүрэвдорж, Ю.Атар, Х.Цолмон, Т.Гантулга нар хамгаалсан. 1999 онд МУИС-ийн улс төр судлалын тэнхмийн багш Ё.Довчин Санкт-Петербургийн их сургуульд докторын зэрэг хамгаалсан. 2002 онд БСШУЯ-ны сайдын 2002 оны 32-р тушаалаар улс төрийн шинжлэх ухаанаар докторын зэрэг хамгаалуулах улсын хэмжээний нэгдсэн зөвлөл байгуулагджээ. Энэхүү зөвлөл нь 19 гишүүнтэй, зөвлөлийн даргаар доктор Г.Чулуунбаатар, орлогч

даргаар доктор Б.Алзахгүй, эрдэмтэн нарийн бичгийн даргаар доктор, профессор Ц.Ганболд нар ажиллаж байна. Энэ зөвлөл дээр Д.Ганбат, Д.Загджав, Ж.Төртогтох, Я.Төмөрбаатар, Ч.Сэмжидмаа нар улс төрийн шинжлэх ухааны докторын зэрэг хамгаалсан байна. Ийнхүү монгол улсад улс төр судлалын чиглэлээр бакалавр, магистр, докторын шаталсан сургалт төлөвшиж иржээ. Энэ хугацаанд 10 орчим доктор, 120 орчим магистр, 400 орчим бакалавр төгссөний зэрэгцээ /гадаадад хамгаалсан магистр докторын тоо бүрэн бус байгаа/ Шинжээч-21, Соёмбо, Чингис хаан дээд сургууль, Удирдлагын Академи, Отгонтэнгэр, Орхон, Их засаг, Шихихутаг, Ховд их сургууль зэрэг төрийн болон төрийн бус их дээд сургуулиудад философич-улс төр судлаач, социологич-улс төр судлаач, түүхч-улс төр судлаач, нийгэм судлаач-улс төр судлаач зэрэг хос мэргэжлээр нэгжгээд мэргэжилтэн бэлтгэж иржээ.

Монгол дахь улс төрийн шинжлэх ухааны хөгжилд боловсон хүчний нөөцийг бэхжүүлэх, давтан бэлтгэх, гадаад дотоодод мэргэжлийг нь дээшлүүлэх, шинэ үеийн боловсон хүчинг бэлтгэх асуудал чухал байр суурь эзэлж ирлээ. Үүнд: Юуны өмнө МУИС-ийн улс төр судлалын салбар, бусад их дээд сургуулиудад үндэсний мэргэжилтэнг бэлтгэж байсны зэрэгцээ Соросын сан, Иргэний боловсролын төсөл /СЕР/, Төв Европийн Их Сургууль /CEU/, Конрэд-Адэнаурын сан, Ханс зайдлын сан, Эйбертын сан, Азийн сан зэрэг гадаад орнуудын болон олон улсын байгууллагууд, ихээхэн туслалцаа үзүүлж байсан нь гадаад дотоодын ижил төрлийн мэргэжлийн байгууллагуудтай холбоо тогтоох хамтын ажиллагаагаа өргөжүүлэх, үндэсний боловсон хүчний мэргэжлийг дээшлүүлэхэд онцгой ач холбогдолтой байлаа. Үүний зэрэгцээ энэ салбарын профессор багш нар, эрдэмтэн судлаачид АНУ, Канад, Герман, Англи, Унгар, Польш, Литва, Казахстан, Киргизстан, Узбекистан, Япон, Солонгос, Хятад, Сингапур зэрэг Ази Европ, Америкийн олон оронд суралцаж, мэргэжил дээшлүүлж, зэрэг цол хамгаалж, МУИС-ийн Улс төр судлалын тэнхимийн эрхлэгч доктор, профессор Ц.Ганболд олон улсын улс төрийн шинжлэх ухааны холбоонд гишүүнээр элсэж, мөн Японы Фукуока хотод болсон олон улсын улс төрийн шинжлэх ухааны холбооны дэлхийн 20-р конгресст урилгаар оролцсон, багш Д.Бадамдаш Америкийн улс төрийн шинжлэх ухааны холбоонд гишүүнээр элсэж, Ж.Төртогтох Азийн улс төрийн судалгааны консерциумтай хамтран ажиллаж, эдгээр олон улсын байгууллагуудын мэргэжлийн сэтгүүлүүд /эх хувиараа шинэ дугаарууд онлайнгаар бүх дугаарууд/ ирж байна. Зөвхөн МУИС-ийн улс төр судлалын тэнхимийн багш нар л гэхэд давхардсан тоогоор 60 гаруй удаа 20 гаруй оронд урт богино хугацаагаар гадаад томилолтоор ажилласан байна. Монгол Улсын Боловсролын Их Сургуулийн багш нар Канадын Британы Колумбын Их сургуулийн улс төр судлалын тэнхимд, Германы Билефельдийн Их сургуулийн улс төр судлалын тэнхимд, мөн Бельгийн Аньверпений Их сургуулийн улс төр судлалын тэнхимд суралцаж мэргэжил дээшлүүлсний сацуу тус тэнхмүүдээс багш нар уригдан сургалт явуулж ирсэн.

Улс төрийн шинжлэх ухааны сургалт, судалгааны ажлын хөгжилд гадаад дотоодын санхүүжилтээр хэрэгжүүлсэн төслүүд чухал ач холбогдолтой байсан. Үүнд:

Соросын сангийн шугамаар хэрэгжүүлсэн төслүүд онцгой байр суурьтай. Тухайлбал: МУИС-ийн улс төр судлалын тэнхим магистрын сургалтын төлөвлөгөөгөөг Соросын сангийн дэмжлэгтэйгээр Вильнюст болсон 12 орны мэргэжил нэгт нөхдүүдийн оролцоотойгоор Монмастер хөтөлбөрийг хэлэлцүүлж батлуулсан. МУИС-ийн улс төр судлалын тэнхимд 2001-2005 оны хооронд гадаадын 30 орчим мэргэжилтэн урт богино хугацаагаар ирж

ажилласны дотор 13 зочин профессор жилээс доошгүй хугацаагаар ажиллажээ. Мөн энэ хугацаанд Иргэний боловсролын төсөл /СЕР/, академик тэтгэлгийн хөтөлбөр /AFP/, Азийн судалгааны төв /ARC/, Бүгд Найрамдахчуудын Олон Улсын Хүрээлэн /IRI/, Дээд боловсролыг дэмжих хөтөлбөр /HESP/-ийн төслүүд амжилттай хэрэгжсний зэрэгцээ монголд суугаа гадаад орнуудын элчин сайдын яамдууд тодорхой дэмжлэг үзүүлж байсныг тэмдэглэх хэрэгтэй.

Одоо Монгол улсын Боловсролын Их Сургууль дээр Германы Билефельдийн Их сургуультай хамтарсан улс төр судлалын магистрын сургалтыг сайжруулах төслийг хэрэгжүүлж эхлээд байна. Тус төслийн хүрээнд улс төр судлалын магистрантуудын сургалтын агуулга, арга зүйг шинэчлэх үе шаттай ажлууд хийгдэх бөгөөд жил бүр Германы профессорууд уригдан ирж сургалт явуулах ба мөн тус сургуулийн багш нар очиж мэргэжил дээшлүүлэх юм. Мөн Унгар дахь Нээлттэй нийгэм Хүрээлэнтэй нягт хамтран ажиллаж ирсэн бөгөөд 2001 оноос хойш улс төр судлалын чиглэлд 2 бие даасан судалгааны төсөл, мөн 3 шинэ хичээлийн төслийг хэрэгжүүлсэн.

Монгол дахь улс төрийн шинжлэх ухааны институционал бүтцэд МУИС болон бусад их дээд сургуулиудад үйл ажиллагаа явуулж байгаа олон улсын харилцааны болон дипломат албаны чиглэлийн тэнхим салбар, төвүүд /Стратеги судлалын хүрээлэн г.м/ мөн хуулийн сургуулиуд дахь төрийн онолын тэнхим төрийн удирдлагын чиглэлийн тэнхим, салбар хүрээлэн төвүүд чухал байр суурьтай.

Ерөнхий улс төр судлалын сургалтын агуулгын тухайд бид одоогоор 4 загварыг үндсэнд нь баримталж байна. Үүнд:

1. ОХУ болон посткоммунист орнуудын шинэчилсэн загвар
2. Сөүл-Токиогийн их сургуулийн Азийн загвар
3. Охфордын буюу Европын загвар
4. Америкийн загвар

Эдгээр чиглэл тус бүрээр одоохондоо монгол хэл дээр сурах бичих нэн ховор байгаа ба нэгдэх загвараар бичсэн бидний сурах бичгүүд шинэчлэх шаардлагатай болж байгааг хэлэх нь зүйтэй.

Мэргэжлийн ангид үздэг үндсэн хичээлүүдээр анхны сурах бичгүүд гарч байна. Үүнд: Ё.Довчингийн “Харьцуулсан улс төр”, А.Жамбалын “Улс төрийн сэтгэлгээний түүх”, Х.Ганбаатарын “Дундад зууны үеийн улс төрийн сэтгэлгээний түүх”, Ч.Өлзийсайханы “Элит судлал”, Ц.Ганболдын “Улс төрийн сэтгэл судлал”, А.Юндэндорж, Ю.Атар нарын “Өрнө дорнын сэтгэгчдийн улс төрийн сургаал номлол” г.м. Үүний зэрэгцээ МУИС-ийн “Политологи” сэтгүүл, УТБА-ийн “Шинэ толь” сэтгүүл, Удирдлагын Академийн “Төрийн захиргаа” сэтгүүл, ШУА-ийн ФСЭХ-ийн эрдэм шинжилгээний бичиг зэрэг мэргэжлийн сэтгүүлүүд сургалтанд хэрэглэгдэж байна.

Улс төрийн шинжлэх ухааны сургалт-эрдэм шинжилгээний ажлын хүрээнд оюутны курсын ажил, дипломын ажил, магистр докторын ажил, багш судлаачдын эрдэм шинжилгээний ажлын бичлэгийн 3 загварыг /стандартыг/ хэрэглэж байна. Үүнд:

1. МУИС-ийн эрдэм шинжилгээний бичгийн стандарт
2. Альтернатив стандарт /Европ-Америкийн загвар/
3. Харвардын систем

Бид энэ 2006-2007 оны хичээлийн жилээс Харвардын системийг нэвтрүүлэхээр зөвлөмж боловсруулж байна. Үүний нэг давуу тал нь Интернэтээс ашигласан материалд ишлэл зүүлт хийхэд илүү тохиромжтой гэж үзэж байгаа юм. /Бичлэгийн альтернатив стандарт, Харвардын системийг хавсралтаас үзнэ үү/.

Улс төрийн шинжлэх ухааны институциональ бүтцийн хувьд манай оронд зарим нэг буруу хандлага ажиглагдаж байгааг хэлэхгүй өнгөрч болохгүй байна. Тухайлбал, дэлхийн ихэнхи университетүүдэд олон улсын харилцааны салбар нь нийгмийн шинжлэх ухааны бүтэц дотроо багтаж байдаг. Гэтэл МУИС-д Олон улсын харилцааны салбар нь биеэ даасан сургууль байснаа одоо Гадаад хэл соёлын сургууль, Олон улсын харилцааны сургууль болон 2 хуваагдсан байдалтай байна. Мөн НШУС дотор нийгмийн шинжлэх ухаан, хүмүүнлэгийн шинжлэх ухааны салбарууд холилдсон байдалтай оршиж байна. Бүтцийн ийм байдал нь боловсон хүчний болон үүргийн /функц/ буруу тогтолцоо бий болоход хүргэж байгаа юм.

Ерөнхий боловсролын сургуулийн сургалтын агуулгад улс төрийн тухай мэдлэг, чадвар нэлээдгүй бий. Ялангуяа 10-11-р ангид үзэх Нийгмийн тухай мэдлэг хичээлийн агуулгад улс төр ай, Монгол ба Олон улсын хамтын нийгэмлэг ай гэж байна. Ер нь Нийгмийн тухай мэдлэг хичээлээр 1990-ээд оноос хойш янз бүрийн зохиогчтой хэд хэдэн сурах бичиг гарсан байдгаас одоо албан ёсоор О.Пүрэв нарын Нийгмийн тухай мэдлэг сурах бичиг ерөнхий боловсролын сургуульд ашиглагдаж байна.

Стандарт болон сурах бичгийн агуулгын тухайд жичэд нь ярилцах шүүмжлэлтэй зүйлс байгааг тэмдэглэх хэрэгтэй.

1990-ээд оны эхээр Ё.Вятр, А.Боднар, Т.Санистебян нарын номыг уншиж, Оросын эрдэмтдийн орчуулгын бүтээлийг ашиглаж, улс төр судлалын анхны лекцүүдийг уншиж байсан үеэ бодоход өнөөдөр монгол дахь улс төрийн шинжлэх ухаан боловсон хүчний хувьд дахин бэлтгэгдэж, шинэчлэгдэж шинэ үе гарч ирж, УТШУ-ны институционал бүтцүүд бий болж, үндэсний холбоо нийгэмлэгүүд, төрийн бус байгууллагууд байгуулагдаж, үндэсний сурах бичиг, гарын авлага, мэргэжлийн сэтгүүлүүд бий болж одоо орчин үеийн олон улсын жишиг хандлагатай хөл нийлүүлэн алхахын дайтай болж төлөвшиж байна.